

Lupta preoților români sătmăreni pentru unitate națională

Doru Lostun

Dacă în epoca comunistă orice abordare istorică era supusă unui fals dogmatism cenzurat și dezbrăcat de aproape întreaga haină a adevărului istoric, în zilele noastre suntem ispitiți a cădea într-o altă extremă, poate mult mai periculoasă, pe care o putem ridica la rangul de „păcat capital”: uitarea. Atunci când uităm de cei cărora le datorăm faptul că existăm, că suntem liberi a ne exprima bucuriile sau întristările în limba maternă, în credința strămoșească, că putem să vedem nu numai fruntariile visate încă de acum patru veacuri de unul din cei mai cutezători români pe care i-am avut vreodată, cu nume de arhanghel, am merita un canon de pocăință aspru, colectiv, pentru toată etnia.

Frica de acest canon probabil că i-a făcut pe unii sătmăreni, istorici sau oameni de cultură¹ să se rupă din ritmul amețitor al „trend-ului” de globalizare a lucrurilor mărunte și insipide, întorcându-se spre origini, destul de puțin studiate sau rar scoase în evidență cu o ciudată pudoare amnezică.

Atunci când ne aducem aminte de înaintașii care au udat cu lacrimi de sânge acest pământ, care au suferit umilințe greu de descris în cuvinte omenești pentru limbă, credință și dragoste de neam, primul imbold ar fi să îi așezăm într-o imensă galerie de icoane sfinte, în fața cărora ar trebui toți românii adevărați să se închine cu cea mai adâncă umilință și smerenie, așa precum odinioară Moise, pe muntele Sinai, a cerut din adâncul ființei sale iertare Tatălui ceresc pentru uitarea poporului său. Nu vom putea niciodată să scăpăm de păcatul uitării oricât de multe fapte nobile, uneori fals samaritene am săvârși zi de zi, nu vom putea nicicând să ajungem la limanul mântuirii oricâtă credință am demonstra, dacă nu vom ridica din colbul istoriei pe toate acele ilustre figuri de bărbați ale căror pilde de viață și curaj avem datoria sfântă să le trecem cu litere de aur în cartea mântuirii neamului nostru.

Părțile sătmărene, așezate la fruntarii de țară, cele în care trăim și uneori chiar ne mândrim cu ele, sunt copleșite de o istorie atât de zbuciumată, încât atunci când cineva de aiurea citește istoria românilor de aici, crede că citește o istorie a evreilor sau cel puțin a armenilor. Apele Someșului au fost martore tăcute la puține momente de pace și liniște, prea puține pentru bunătatea și căldura lăuntrică a unui neam care nu-și dorea decât să aibă pâinea cea de toate zilele pe masa copiilor săi, să se bucure sau să se întristeze după credința lui pe care dintotdeauna a numit-o „legea românească”. A avut pământuri mănoase și păduri întunecoase care încet și sistematic i-au fost luate, a avut tradiții vechi de milenii și o mitologie ale căror „fărămituri” păstrate azi extaziază pe orice cercetător, a avut o limbă a cărei dulceață pe unii i-a deranjat, fiind la fel vorbită la Nistru, la Tisa, la Marea cea Mare, până aproape de Munții Pindului, sau pe valea Savei. A avut o credință veche de la Apostolul Andrei care încet a înlocuit enigmaticul cult a lui Zamolxe, cântându-și psalmii și împărtășindu-se din Sfintele Taine Cerești în bisericuțe mici din pământ sau din lemn în care preoții, adevărați Decenei, îl coborau pe Hristos cel Ceresc în amurgul fiecărei dimineți cu Dumnezească smerenie și tăcută credincioșie.

Neamul nostru a fost un neam de țărani care cu sudoarea frunții munceau pământul și cu sudoarea inimii se rugau Creatorului. Țărani erau și preoții, care munceau laolaltă cu păstorii lor, iar pentru a învăța tainele „potcoavelor” și a rânduielilor sfinte, mergeau la micile schituri din margine de codru, adevărați plămâni de sănătate duhovnicească, unde viețuiau într-un smerit anonim călugării, „conservatori de limbă strămoșească, cărora li se cuvine toată recunoștința noastră”². Ei erau sfințiți de episcopi aproape la fel de săraci și de smeriți ca și ei, într-o consacrare a misiunii apostolice sfinte pe care Însuși Mântuitorul o lăsase

¹ Claudiu Porumbăceanu, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmărean*, Ed. Solstițiu Satu Mare, 2000
Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Ed. Muz. Sătmărean, 2004
Câmpean Viorel, *Oameni și locuri din Sătmărean*, Ed. Citadela Satu Mare, 2008

George Vulturescu, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmăreanului. Dicționar 1700-2000*, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000

² Dariu Pop, *Mărturii strămoșești*, Ed. Athenaeum, 1938, p. 157

ca Testament pe pământ atunci când a zis: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh...”³

De-a lungul negurilor timpului, credința și limba strămoșească au fost singurele bogății pe care n-am vrut să le dăm. Au venit pe aici multe neamuri și au plecat, altele au venit și n-au mai plecat, încercând în timp și aceste bunuri să ni le ia, dar ne-am opus cu toată ființa noastră. E adevărat, au fost perioade de timp în care aproape că le-a reușit, totuși, iată-ne și azi aici, vorbind și rugându-ne așa cum vrem noi, așa cum au vrut și înaintașii noștri. Nu învinuim pe nimeni de nimic, nu polemizăm cu nimeni, pentru că nu am avea nimic de câștigat și nici nu am avea dreptul, fiindcă istoria și Tatăl cel Ceresc au numai acest drept, credem însă cu tărie că în Planul său, infinit mai presus de înțelegerea noastră, Dumnezeu a vrut să ne încerce atât de mult pentru că ne iubește atât de mult, cu o dragoste atât de adâncă încât nu ne-ar fi de ajuns o viață pământească ca să-i mulțumim.

În cele ce urmează, am dori să aducem un mărunț prinos de recunoștință pentru credincioșia, dragostea de țară și faptele lor, tuturor preoților care, alături de păstoriții lor ne-au făcut să fim ceea ce suntem azi dar și să invocăm ajutorul Sf. Arhangheli și Voievozi Cerești Mihail și Gavril, hramul a 90% din bisericile noastre, dovadă de netăgăduit a recunoștinței față de importanța colosală pe care a avut-o mănăstirea de la Perii Maramureșului, apoi cele de la Santău⁴, Cuța și Bixad, dar și celelalte mănăstiri a căror existență în timp doar o putem bănuși. În acestea au activat un lung șir de episcopi, majoritatea anonimi, totuși, ni s-au păstrat câteva nume: Ilarie de la Cuța, Efrem de Habra, Eutihie⁵ și nu în ultimul rând pe Iosif Stoica, unul dintre cei mai mari apărători ai Ortodoxiei. Despre acest episcop, principele Nicolae Bethlem îl lauda în memoriile sale: "...din soborul său așa a răspuns împotriva unirei cu patriarhul de la Roma, și din Sf. Scriptură și din scrisorile cele vechi, arătând și întărind răspunsul său, cât eu n-am crezut că poate eși din cap de român din Maramureș un răspuns ca acela..."⁶

Preoții români care au păstorit pe aceste meleaguri ar trebui pomeniți în covârșitoarea lor masă, pentru că au fost ca niște faruri ce și-au călăuzit enoriașii spre limanul mântuirii pe marea cea sărată a acestei vieți, conservând totodată credința, limba și datinile strămoșești.

Lista subiectivă, dar perfectibilă am dori să o începem cu preotul Gavriil Papp din Cig, care a îmbrățișat ideile mișcării de revenire la Ortodoxie ale călugărului Sofronie de la Cioara și a preotului George de Abrud, împreună cu preotul și călugării de la Santău, localitate care de altfel va și deveni un centru al rezistenței sătmărene împotriva catolicizării românilor. Aparținând comitatului Solnocului de Mijloc, preotul Gavriil trimite mai multe scrisori parohiilor sătmărene, din Oaș (comitatul Ugocea), comitatul Szabolcs și Maramureș, convocând adunări populare la Santău⁷, în 1761 la Corni (azi în Sălaj), Gărdani, Săsar și Craidorolț, în care delegațiile de credincioși erau informate despre „binefacerile” unirii, de care s-au bucurat de fapt doar preoții, despre latinizarea și înstrăinarea cultului și dreptul natural al fiecăruia de a-și alege singur credința, fără a fi impusă, fiecare credincios să aibă curajul să-și declare confesiunea, fapt care s-a și întâmplat dacă observăm conscripția realizată de generalul cu tristă faimă Bukow.⁸ Urmarea acestor adunări a fost devastatoare pentru uniație⁹, multe parohii alungându-și preoții și aducând alții ortodocși, răzmerița riscând să se propage inclusiv în regatul Ungariei. Conte Karolyi, comitele suprem al Sătmarului a observat pericolul acestor mișcări, făcând rapoarte amănunțite împărătesei

³ Matei 28,19

⁴ Câmpean Viorel, *Op. cit.*, p. 144

⁵ Pr. Petru Bologa, *Fragmente din istoria Episcopiei Sătmarului*, în *Calendar vestitor și povățuitor al creștinilor din Maramureș și Sătmar pe anii 1991-1992*, Ed. Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmarului, Baia Mare, 1991, p. 67

⁶ Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Ediția a II-a, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1995, p. 71

⁷ Câmpean Viorel, *op. cit.*, p. 145

⁸ Vasile Ciobanu, *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924-1925, Cluj, 1926, p. 662.

⁹ Ovidiu Ghitta, *Nașterea unei Biserici*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001, p. 311

de la Viena, cerând sfatul asupra măsurilor ce urma să le aplice. Maria Tereza, cum era de așteptat, a cerut măsuri extreme împotriva acestui „ingrat neam valah”.¹⁰

Lupta începută de preotul Gavriil Papp nu a avut sorți de izbândă, deși a intrat în memoria colectivă a credincioșilor din zonă, din nefericire acțiunea conjugată a autorităților locale și a episcopilor ruteni de Muncaci au dus la maghiarizarea treptată mai ales prin școală și biserică a multor sate din comitat, putând fi exemplificate satele Petea, Atea, Vetiș, Doba, Boghiș, Oar, Ghenci, Odoreu fără a mai pomeni de cele de dincolo de actuala frontieră.

Revoluția de la 1848 a adus noi speranțe sătmărenilor, având puternice accente sociale, în numeroase sate având loc manifestări și revendicări, mai ales la Medieșul Aurit¹¹, autoritățile răspunzând prin formarea unor „gărzi naționale” pentru apărarea marilor proprietăți a nemeșilor, arestând și chiar executând mai mulți răsculați, totodată pornind o acerbă persecuție împotriva preoților români, pentru că, deși timide, apăruseră și revendicările naționale.

Unul din primii promotori ai ideii naționale a fost preotul cărturar Moise Sora Noac (Novac). Fiu de preot născut în părțile hunedorene, studiază teologia la Oradea în vremea marelui episcop Vulcan, perioadă în care se remarcă prin publicarea răspunsului dat unui anume Andrassy care afirma că românii se trag din pușcăriașii Romei¹². Extrem de inteligent dar și incomod, este marginalizat, ajungând preot în mai multe parohii sătmărene unde își continuă preocupările literare făcând traduceri din clasici latini și publicând articole în mai multe ziare românești, păstrându-se și o parte din corespondența dusă cu George Barițiu. Revoluția din '48 l-a prins ca paroh la Hurezu Mare, unde, cere printre altele introducerea limbii române în administrație, va susține și pune în circulație toponimicul „Satu Mare” în loc de „Szatmar”¹³, propune înființarea unei eparhii românești la Baia Mare¹⁴ și datorită activităților sale considerate subversive este acuzat atât de vicecomitele Gabanyi (care-l numește „preot ortodox”), de contele Karolyi, cât și de conducerea comitatului Sălaj (care îl învinovățește că vrea „să scoale pe români asupra noastră”)¹⁵. Este condamnat și încarcerat la Carei, de unde reușește mai apoi să scape.

S-au remarcat și alți preoți, unii participând la adunarea de la Blaj, aceștia fiind Ioan Pop Suduranul din Sărăuad, Demetriu Coroianu din Craidorolț, și Dănilă Vultur din Bârsău, oameni de adâncă ținută intelectuală și morală, care, întorși acasă, vor semăna în inimile păstoriților lor crezul că românii trebuie să se ridice prin cultură și credință, că trebuie să-și formeze o elită care să aibă puterea să se lupte pentru izbăvirea națională.

Unul dintre cei mai remarcabili oameni de cultură pe care l-a avut orașul nostru a fost protopopul Petru Bran, poate primul animator al vieții culturale românești,¹⁶ căruia noi îi datorăm faptul că vorbim azi limba maternă, fiind inițiatorul înființării primei catedre de limba română la gimnaziul catolic regesc. În 1857 vine în Satu Mare în locul preotului rutean Ioan Gulovici, („celebru” pentru o așa numită „scrisoare” trimisă ministrului cultelor prin care-l implora să-l ajute să devină episcop de Gherla, după moartea lui Ion Alexi: „Cu smerenie cad la picioarele tale și te rog ca luând în considerare activitatea mea din Satu Mare, unde în decurs de 20 de ani am făcut vrajbă între românii de acolo și mi-a succes a maghiariza o parte bunicică din ei, să pui pe capul meu acea coroană, căci îți promit că tot așa voi face și cu dieceza Gherlei”)¹⁷, având o astfel de moștenire, este conștient de misiunea grea ce îl aștepta, spunând: „Poporeniile din Satu Mare, prin înjuria timpurilor trecute își pierduseră mai de tot cele mai scumpe tesauri: limba și naționalitatea. Când ajunsei eu aici de paroh, îmi veni cea mai grea temă de rezolvat: să resuscitez numele

¹⁰ *Idem*, p. 324

¹¹ Câmpean Viorel, *op. cit.*, p.28

¹² *Idem*, p. 18

¹³ George Vulturescu, *op. cit.*, p. 154

¹⁴ *Idem*, p. 155

¹⁵ Viorel Ciubotă, *op. cit.*, p. 29

¹⁶ Viorica Bilț Ursu, *Un animator al vieții culturale românești din Satu Mare. Profesorul Petru Bran*, în *Cronica Sătmăreană* nr. 627 din 25.02.1970

¹⁷ Vasile Scurtu, *Petru Bran, un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Ed. Presa Liberă Satu Mare, 1939, p. 18

de român din decadență și să dezleg limba română din cătușele în care o ținea înăbușită elementul străin.”¹⁸ Cu toată opoziția autorităților dar și a românilor deznaționalizați, reușește să înființeze „Societatea de lectură a elevilor români”, o bibliotecă românească, organizează recitaluri cu creații patriotice, poartă o bogată corespondență cu Timotei Cipariu, publică numeroase articole în revistele „Amicul Școalei”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Concordia”, publică și tipărește prima carte în limba română din Satu Mare și luptă pentru deschiderea unui gimnaziu românesc la Baia Mare sau Seini. Datorită abnegației și zelului cu care a luptat pentru, culmea, „românizarea”, românilor, și-a atras dușmănia chiar și în biserica în care slujea, în timpul Sf. Liturghii era apostrofat și lovit cu cârjele, astfel încât în cele din urmă este suspendat, se îmbolnăvește, sfârșind sărac și părăsit de toți într-un azil din Budapesta.¹⁹

Opera începută de acest neobosit luptător va fi continuată de o altă mare perso-nalitate, preotul Ioane Marcu. Este inițiatorul și organizatorul conferințelor intelectualității din comitat în chestiunea limbii și ortografiei române, răspunzând astfel proiectului întocmit de Titu Maiorescu printr-o variantă a ortografiei latinizante²⁰.

Această variantă ni s-ar părea azi cel puțin deplasată, dacă nu comică, dar trebuie să ne gândim la contextul istoric și la permanenta tensiune la care în acele vremuri intelectualitatea ardeleană era supusă unei acțiuni de maghiarizare forțată. Și am dori să aducem două argumente în susținerea acestei teze. Primul, constă în faptul că majoritatea preoților și-au botezat copiii cu nume latine ce nu puteau fi traduse, caz celebru fiind a preotului cărturar Ioan Siviu Silagyi din Vezendiu care își schimbă numele în „Sălăgeanu”, lucru nemaiauzit pe atunci, fiind acuzat de daco-românism, a fost binecuvântat de Dumnezeu cu nașterea a 17 copii, 11 rămânând în viață, majoritatea făcând studii superioare ajungând preoți sau avocați, cărora le-a dat următoarele nume: Ioan Silviu Junior, Marțial, Tertulia, Camil Luciu, Tit Liviu, Virgiliu, Sever, Salustia, Sempronia, Sergiu.²¹

Al doilea argument este de ordin liturgic teologic, mitropolitul Vancea la 1870 editează un „Liturghier” în care introduce un limbaj latinizat greu de înțeles de popor²² dar cu reverberații până azi, făcând în cele ce urmează un paralelism de expresii:

*Cercetează lumea aceasta cu milă și îndurare,-
trimite peste noi milele Tale bogate*

*Încă ne rugăm ca să se păzească Sf. Locașul acesta
de ciură, de foamete, de cutremur, de potop*

Schimbatu-te-ai la față

Fecioara Maria

*Cercetează lumea aceasta cu misericorde și cu îndurări,
trimite peste noi îndurările Tale copioase*

*Încă ne rugăm să se păzească Sf. locuința aceasta
de peste, de foamete, de cutre mur, de ezundare*

Transfigurat-te-ai la fizionomie

Vergula Maria

Revenind la personalitatea părintelui Marcu după această divagație, merită menționat faptul că a fost deosebit de activ și din punct de vedere politic, participând la conferința Partidului Național Român de la Sibiu în 1881, unde s-a redactat un „Memorial” adresat opiniei publice occidentale, care conținea dezideratele românilor ardeleni. Apoi, trebuie amintită dorința de a găsi un mijloc de unire a celor două biserici într-una singură, publicând la 1883 lucrarea „Biserica Română”, pe care a trimis-o unor fețe bisericești de peste munți și chiar prim-ministrului Ion Brătianu.²³

Activitatea celor doi preoți sătmăreni au netezit calea pentru cel care avea să fie cel mai mare luptător al cauzei naționale, preotul Vasile Lucaci, despre activitatea căruia s-au scris și se vor mai scrie cu siguranță tomuri întregi și pentru acest motiv nu vom stăruia asupra personalității sale atât de cunoscute,

¹⁸ George Vulturescu, *op. cit.*, p. 52

¹⁹ Vasile Scurtu, *op. cit.*, p.15

²⁰ Claudiu Porumbăcean și Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 127

²¹ Câmpean Viorel, *op. cit.*, p. 48

²² Dumitru Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973, p. 174

²³ Câmpean Viorel, *op. cit.*, p. 96

totuși, merită amintită riposta pe care a dat-o „Societății Szechenyi” apărută la 1882 în Satu Mare. Această organizație își propunea obligativitatea învățării limbii maghiare de către toți locuitorii din Ardeal, propunere reînviată și acum de către unii, după 125 de ani. Părintele a răspuns spunând că prin crearea acestei organizații, „...autoritățile au emis comanda de lucru în contra noastră pe toată linia” și că se „...va răspunde cu toată demnitatea și în termeni energici la insultele, calomniile și tendințele lor...”²⁴

Un capitol special în istoria românilor sătmăreni dar și ardeleni în general a avut mișcarea memorandistă și solidarizarea impresionantă a maselor în cauza nobilă a luptei pentru emancipare națională, capitol îndeobște cunoscut, meritând însă amintiți măcar o parte dintre cei 21 de preoți sătmăreni care au făcut parte din delegația de la Viena: Antoniu Băliban, preot în Unimăt, Demetriu Coroianu din Santău, Ioan Gallu din Supuru de Sus, Gavril Lazăr din Sanislău, Vasile Mureșan din Săuca, Vasile Păcașiu din Hotoan, Ștefan Pop din Babța, Iuliu Pop din Mecențiu, Constantin Lucaciu din Iojib, George Stanciu din Sărăuad, Augustin Pelle din Cărășeu, Ioan Vașvari din Bârsău de Sus și alții.²⁵

Întorși acasă cu inimile pline de speranță, asupra delegaților s-a declanșat furia autorităților, cel mai mult având de suferit „Leul de la Șișești”, dar ardelenii au dovedit o solidaritate extraordinară, având loc numeroase mișcări de protest și frământări. Răzbunarea autorităților a fost însă teribilă, acționând asupra ceea ce românii aveau mai scump: școala și Biserica.

Astfel, folosindu-se de cele mai murdare mijloace s-a trecut la transformarea în parte școlilor confesionale în școli de stat și implementarea predării numai în limba maghiară, lucru parțial reușit datorită opoziției preoților și învățătorilor cu dragoste de limbă și neam. O altă strategie folosită a fost aplicarea „celebrei” de acum Lege Apponyi care propunea „...în toate școlile de pe teritoriul statului maghiar să se excludă orice tendință menită de a conturba unitatea națiunii și mai presus nutrirea conștiinței de cetățean maghiar și a sentimentului patriotic să fie unul dintre scopurile supreme ale educațiunii în fiecare școală”.²⁶

Mari frământări a cauzat în rândul românilor sătmăreni constituirea în 1912 a episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog, la care au fost încorporate 46 de parohii din comitat, poate cel mai pervers mijloc de maghiarizare forțată, la care ierarhii ardeleni greco-catolici au avut o atitudine cel puțin suspectă. Credincioșii în frunte cu păstorii lor au protestat energic împotriva acestei samavolnicii, părintele Vasile Lucaciu, prezidând o adunare de la Odoreu, era de părere că se va porni „...un război nesfârșit pentru apărarea bisericii, a credințelor strămoșești și a culturii noastre naționale”. Mulțimea a cântat „Deșteaptă-te române” și „Hora Unirii”, iar avocatul dr. Teodor Mihali striga împreună cu poporul: „Trăiască limba românească! Jos Papa! Jos cu vlădicia ungurească!”²⁷

Până în 1918 existența acestei episcopii-surogat a făcut atâta rău românilor, încât efectele ei nocive se simt din păcate și astăzi prin unele sate sătmărene.

O formă originală, poate prea puțin scoasă în evidență, de luptă împotriva acestei episcopii maghiare a fost apariția Vicariatului Național Român greco-catolic din Carei, rodul unei abile acțiuni a protopopului Romul Marchiș, prin care cele 46 de parohii smulse cu forța, revin sub conducerea de acum „vicarului general” Marchiș, care la 23 noiembrie 1918 trimite preoților o circulară, un „adevărat monument de simțire și trăire românească”²⁸ în care le cere să-și anunțe păstoriții de marea victorie pe care, în sfârșit, românii o repertau.

Încununarea luptei românilor sătmăreni avea să-și găsească plinătatea cu marele Act de la 1 Decembrie 1918, fericit eveniment la care preoții au fost din nou în prim plan, 21 dintre ei participând la Marea Adunare de la Alba Iulia, alături de ceilalți 96 de delegați a 60 de localități sătmărene. Întorși acasă, împreună ceilalți slujitori ai Sf. Altare, de intelectuali și țărani, înălțând pe toate turlele bisericilor românești stindardul național, au avut de suferit din partea disperatelor autorități maghiare și a soldaților secui, fapt care nu i-a oprit să organizeze Consiliile Naționale locale și să aștepte armata română

²⁴ Viorel Ciubotă, *op. cit.*, p. 43

²⁵ *Idem*, p. 48

²⁶ *Idem*, p. 56

²⁷ *Idem*, p. 71

²⁸ *Idem*, p. 157

eliberatoare. În chip deosebit s-au remarcat dar și suferit preoții Demetriu Bandiciu din Cărășeu, Vasile Barbul din Necopoi, Titu Berinde din Someșeni, Ignațiu Chirvai din Amați, Ioan Clintoc din Doba, Petru Cupcea din Supuru de Jos, Iuliu Darabant din Certeze, Vasile Pățașiu din Hotoan, Ioan Pușcașiu din Apateu, Coriolan Ternovan din Borlești, Ioan Silaghi din Valea Vinului și Izidor Silaghi din Bicău, împușcat pe malul Someșului la 19 februarie 1919.²⁹

Tuturor acestor chipuri de icoane, adevărați mucenici ai neamului nostru, pe care în aceste sărace rânduri am încercat să-i înviem în cugetele noastre, li se cuvine veșnică recunoștință și poate o mai deasă pomenire. Curajul, credința, spiritul de sacrificiu și dragostea lor față de limbă, țară și neam ne fac să ne simțim atât de mici, încât într-un ungher al inimii, apele Someșului, martore la atâtea grozăvii, ne întrebă cu glas stins: „Oare sunteți vrednici de așa înaintași?”

Pomenirea lor să fie veșnică din neam în neam!

Bibliografie selectivă

- Biț Ursu Viorica, *Un animator al vieții culturale românești din Satu Mare. Profesorul Petru Bran*, în „Cronica Sătmăreană” nr. 627 din 25.02.1970
- Pr. Bologa Petru, *Fragmente din istoria Episcopiei Sătmarului*, în „Calendar vestitor și povătuitor al creștinilor din Maramureș și Sătmar pe anii 1991-1992”, Ed. Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmarului, Baia Mare, 1991
- Câmpean Viorel, *Oameni și locuri din Sătmar*, Ed. Citadela, Satu Mare, 2008
- Ciobanu Vasile, *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, III, 1924-1925, Cluj, 1926
- Ciubotă Viorel, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Ed. Muz. Sătmărean, 2004
- Ghitta Ovidiu, *Nașterea unei Biserici*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001
- Pop Dariu, *Mărturii strămoșești*, Ed. Athenaeum, Satu Mare, 1938
- Porumbăceanu Claudiu, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Ed. Solștișiu Satu Mare, 2000
- Scurtu Vasile, *Petru Bran, un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Ed. Presa Liberă Satu Mare, 1939
- Stăniloae Dumitru, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973
- Vulturescu George, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmarului. Dicționar 1700-2000*, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000

The fight of Romanian priests from Satu Mare for national unity

Abstract

If during the communist era every historical approach was vanquished to a fake censorious dogmatism and lacked almost entirely historical facts, nowadays we are tempted to fall into another extreme which is maybe even more dangerous and can be raised to the rank of “ultimate sin”: oblivion

That is exactly why we tried to subjectively remember and revive in our thoughts a few of the best-known representatives of the Satu Mare clergy, who, during rough times, showed abnegation and devotion to the Romanian language and belief. They deserve everlasting gratitude and maybe a more often mentioning because thanks to them, among others, we can speak and pray in our ancestors’ language today.

²⁹ *Idem*, p. 325